१२

आङ्गिर्हविर्धानः। अग्निः। त्रिष्टुप्

द्यावा ह क्षामा प्रथमे ऋतेनाभिश्रावे भवतः सत्यवाचा।
देवो यन्मर्तान्यजथाय कृण्वन्सीदद्धोता प्रत्यङ्स्वमसुं यन्॥ १०.०१२.०१

यत्- यदा। देवः- द्योतनशीलोऽग्निः। मर्तान्- मनुष्यान्। यजथाय- उपासनाय। कृण्वन्- कुर्वन्। होता- देवाह्वाता सन्। प्रत्यङ्- प्रत्यञ्चिता सन्। स्वमसुम्- स्वप्राणम्। यन्- प्राप्नुवन्। सीदत्- निषीदति। तदा। प्रथमे- मुख्ये। सत्यवाचा- सत्यवचने। द्यावा क्षामा- द्यावापृथिव्यौ। ऋतेन- अस्माकं प्रकृतिनियत्यनुस्यूतधर्मानुष्ठानेन। अभिश्रावे- अस्मदाह्वाने। भवतः ॥१॥

देवो देवान्परिभूर्ऋतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान्।
धूमकेतुः समिधा भाऋजीको मन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान्॥ १०.०१२.०२

देवः- द्योतनशीलः। देवान्- देवताः प्रति। परिभूः- सर्वव्याप्तः सन्। प्रथमः- मुख्यः सन्। चिकित्वान्- ज्ञानी सन्। ऋतेन- सत्येन। नः- अस्माकम्। हव्यम्- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिकम्। वह- प्रापय। धूमकेतुः- प्रथमतया धूमादिमार्गेण ज्ञातः। समिधा- सन्दीपनेन। भाऋजीकः- अनन्तरमर्चिरादिमार्गेण ज्ञातः। मन्द्रः- आनन्दमयः। होता- देवाह्वाता। नित्यः- सत्यः। वाचा- मन्त्रेण। यजीयान्- यष्टा च भवसि ॥२॥

स्वावृग्देवस्यामृतं यदी गोरतो जातासो धारयन्त उर्वी।
विश्वे देवा अनु तत्ते यजुर्गुर्दुहे यदेनी दिव्यं घृतं वाः॥ १०.०१२.०३

स्वावृक्- स्वार्जनः। देवस्य- अग्नेः। अमृतम्- सोमो रसः। यदि- यदा सृष्टः। तदा। अतः- रसतः। गोः- अदितेः। जातासः- उत्पन्ना देवाः। उर्वी- द्यावापृथिव्यौ। धारयन्ते। यत्- यदा। एनी- शुभ्रा अग्नेर्दीप्तिः। दिव्यं घृतं वाः- दिव्यामृतवर्षणम्। दुहे- देवेभ्यो दोग्धि। तदा। विश्वे- सर्वे। देवाः। तत्। ते- तव। यजुः- दानम्। अनु गुः- अनुगायन्ति ॥३॥

अर्चामि वां वर्धायापो घृतस्नू द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे।

Dr. Ranganji

अहा यद्द्यावोऽसुनीतिमयन्मध्वा नो अत्र पितरा शिशीताम्॥ १०.०१२.०४

हे अग्ने। अपः- जीवोदकधाराः। वर्धय। घृतस्नू- वृष्टिप्रदौ। द्यावाभूमी- द्यावापृथिव्यौ। वाम्- युवाम्। अर्चामि- पूजयामि। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। मे- मम मन्त्रम्। शृणुतम्। अहा- सर्वेष्वहःसु। द्यावः- तेजस्विन उपासकाः। असुनीतिम्- प्राणायामम्। असुः प्राणः। तस्य नयनमसुनीतिः। अयन्- प्राप्नुवन्ति। नः- अस्माकम्। मधुना- माधुर्यभावनेन। अत्र। पितरा- द्यावापृथिव्यौ। शिशीताम्- संस्कुरुताम् ॥४ ॥

किं स्विन्नो राजा जगृहे कदस्याति व्रतं चकृमा को वि वेद।
मित्रश्चिद्धि ष्मा जुहुराणो देवाञ्छ्लोको न यातामपि वाजो अस्ति॥ १०.०१२.०५

किं स्वित्- किं वा। राजा- दीप्तिमानग्निः। नः- अस्मान्। जगृहे- गृह्णाति। कत्- किं वा। अस्य- एतस्य अग्नेः। अति व्रतम्- अत्यन्तधर्मम्। चकृम। मित्रः- स्नेहमयः। जुहुराणः- ध्यानमयः। श्लोकः- मन्त्रः। देवान्- देवताः। याताम्- गच्छतु। वाजः- हव्यम्। अस्ति- यद्भवति। अपि- तदपि। देवान् गच्छतु ॥५ ॥

दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विषुरूपा भवाति।
यमस्य यो मनवते सुमन्त्वग्ने तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन्॥ १०.०१२.०६

यत्- यः। सलक्ष्मा- सलक्षणः। विषुरूपा- नानारूपवान्। भवाति- भवति। सः। अमृतस्य- सोमस्य रसस्य संबन्धिनः। नाम- मन्त्रः। दुर्मन्तु- हृदि ध्यानसमये दुर्धरो भवति। यः। यमस्य- नियमाधिदैवतस्योपासको भवति। नियममनुतिष्ठति। तस्य। सुमन्तु- सुखेन धार्यमाणो भवति। ऋष्व- दर्शनीयाग्ने। अप्रयुच्छन्- अप्रमाद्यन्। पाहि- रक्ष ॥६ ॥

यस्मिन्देवा विदथे मादयन्ते विवस्वतः सदने धारयन्ते।
सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्यक्तून्परि द्योतनिं चरतो अजस्रा॥ १०.०१२.०७

यस्मिन्। विदथे- उपासने। देवाः- देवताः। मादयन्ते- तुष्यन्ति। विवस्वतः- परिचरणवतः। सदने- गृहे। धारयन्ते- आत्मानं स्थापयन्ति। सूर्ये- भास्करे। ज्योतिः- दिवसम्। अदधुः-

Dr.Ranganji

धृतवन्तः। मासि- चन्द्रे। अक्तून्- निशाः। अदधुः। अजस्रा- अक्षीणौ सूर्याचन्द्रौ। द्योतनिम्- दीप्तिम्। परि चरतः ॥७॥

यस्मिन्देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्ये३ न वयमस्य विद्म।
मित्रो नो अत्रादितिरनागान्सविता देवो वरुणाय वोचत्॥ १०.०१२.०८

यस्मिन्। मन्मनि- मनने ध्याने वा। देवाः। सञ्चरन्ति। अस्य- तस्य मननस्य ध्यानस्य गतिम्। अपीच्ये- अन्तर्हिते स्थिताम्। न विद्म- न जानीमः। अत्र- अस्मिन्नुपासने। अनागान्- अदुष्टान्। नः- अस्मान्। मित्रः- स्नेहाधिदेवता। अदितिः- अखण्डप्रकृतिः। वदतु। सविता देवः- आत्मसूर्यः। वरुणाय- ऋतस्थाय। वोचत्- वदतु ॥८॥

श्रुधी नो अग्ने सदने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवित्नुम्।
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे माकिर्देवानामप भूरिह स्याः॥ १०.०१२.०९

पूर्वं व्याख्यातम् (१०.०११.०९) ॥९॥

Dr. Rangaji